

Många känner förmodligen igen en tvestjärt. Men visste du att det finns sex arter i Sverige, att en del arter kan flyga och att tvestjärtsmamman tar hand om sin avkomma? I den här artikeln går vi på djupet i tvestjärtarnas liv.

Tvestjärter

Alla har vi nog träffat på tvestjärter på ett eller annat sätt. Sommaren som varit utgör inget undantag, då det på flera platser i landet har förekommit relativt mycket tvestjärter. Faktum är att många har en känsla av obehag då tvestjärter förs på tal. Varför är det så? Det är nämligen helt obefogat att vara "rädd" för dem. Här kommer nämligen ett avslöjande:

TEXT: Thomas Persson Vinnersten
FOTO: Kjell Nilsson

Tvestjärter kryper *inte* in i öronen på sovande barn, eller vuxna för den delen, och nyper sönder trumhinnan. De äter inte heller upp hjärnan inifrån! Denna missuppfattning har gamla anor och har möjligen sitt ursprung i att man hittade tvestjärter som gömt sig i närheten där man sov. De tycker ju om att skrypa in i små skrymslen, gärna där det är mörkt. På engelska heter tvestjärter till och med earwig ("ear

wiggler"), vilket späder på och för vidare traditionen att dessa harmlösa insekter anses skadliga för oss människor.

Det svenska namnet tvestjärter beskriver på ett bättre sätt hur insekten ser ut. Deras bakåtriktade tångliknande klo, eller cerci som utskotten kallas i vetenskapliga sammanhang, är karaktäristisk för ordningen tvestjärter Dermaptera. Ordet Dermaptera härstammar från grekiska där "derma" betyder hud och "ptera" betyder vingar, ordningen har alltså

fått namn efter de hårda framvingarna.

Det finns över 2000 arter tvestjärtar, men de flesta arterna förekommer i tropikerna och endast sex arter i Sverige. Så om man snabbt vill bli specialist på en grupp insekter – starta med tvestjärtar, med ett behändigt antal arter! De sex svenska arterna representeras i fem släkten: *Labia*, *Chelidura*, *Apterygida*, *Euborellia* och *Forficula*.

Tvestjärtens utseende

Tvestjärtar är långsträckta, smala djur med bitande mundelar, som de använder för att tugga sönder vegetabilier eller småkryp, t ex bladlöss. De har även relativt långa trådlika antenner som består av minst 10 segment, medan fötterna har tre segment. Längden på de svenska arterna varierar från 4–16 mm, rejäla skillnader! Sedan ska man tänka på att tvestjärtar har ofullständig förvandling, de saknar puppstadium, vilket innebär att tvestjärtsungar (som kallas nymfer) ser ut som mindre varianter av de vuxna. Färgen är huvudsakligen mörkbrun, men ben och andra kroppsdelar kan vara ljusare, nästan åt det gula hållet. Har du tur kan du under sommaren få se helt vita tvestjärtar. De är inte albino utan har då nyligen ömsat skinn. Efter någon timme eller så har de fått sin normala bruna färg.

Det går relativt enkelt att skilja könen åt, åtminstone fullvuxna individer, eftersom utseendet på cerci (tången) skiljer sig åt. Hanen har en tång som är mer rundad i formen medan honans tång är rak.

Tvestjärtungarna kallas alltså nymfer och för att särskilja dem från de vuxna

Den vanligaste arten av tvestjärt, är just vanlig tvestjärt *Forficula auricularia*. Inte sällan hittar man den uppkrupen i blommor.

kan man, förutom på storleken, även se om de har vingar. Det är nämligen enbart de vuxna individerna som har vingar (gäller inte släktet *Chelidura* som har förkrympta vingar som vuxna). Dock är de halvcirkelformade flygvingarna finurligt hopvikta och döljs under de förkortade framvingarna. Men även om de har vingar, så kanske det är lite si och så med viljan att använda dem. Det är faktiskt bara den minsta arten i landet, liten tvestjärt *Labia minor*, som frekvent använder sina vingar till att flyga med. Det är också så att tången används för att hjälpa till att veckla ihop vingarna efter att de använts, och givetvis även till försvar mot rovdjur.

Utbredning av arterna i Sverige

Utbredningen för de svenska arterna är företrädesvis södra hälften av landet, med undantag för liten- och vanlig tvestjärt som också finns längre norrut. Dessa geografiska skillnader kan bero på rent ekologiska begränsningar men det kan också vara så att de är förbisedda. Det vill säga det kanske inte har varit så många ute och letat tvestjärtar och samtidigt artbestämt dem i de norra landskapen. Kanske något som går att ändra på?! Det är inte omöjligt att förutsättningarna längre norrut, i takt med klimatförändringar, blir gynnsamma för samtliga arter. Idag är det nordligaste fyndet för skogstvestjärt *Chelidura acanthopygia*

Den vanliga tvestjärten *Forficula auricularia* bor ofta många tillsammans i trånga utrymmen. Foto: Dann Thombs/CC-BY2.0.

Tvestjärtar genomgår ofullständig förvandling där de från små vita nymfer successivt växer och ömsar. En icke färdigbildad tvestjärt känns igen på att ben och antenner är bleka. Foto: Mick Talbot/CC-BY2.0.

Alla sex arter av tvestjärtar i Sverige

Foto: Ben Sale/CC-BY2.0.

Liten tvestjärt
Labia minor

Det hörs på namnet att liten tvestjärt är just liten. Den är endast 4-7 millimeter, ungefär hälften så stor som vanlig tvestjärt. Kroppen är mörkt rödbrun och har en fin ljus behåring som syns i stark förstoring. Benen är gula. Liten tvestjärt har välutvecklade flygvingar som sticker ut bakom täckvingarna. Det är den art som mest frekvent kan ses flyga. Antennerna har 12 segment där de två yttersta antennsegmenten är ljusa.

Foto: Oskar Gran.

Skogstvestjärt
Chelidura acanthopygia

Det här är en medelstor art, 6-13 millimeter. Kropp, ben och antenner är ljusbruna. Arten har förkrympta, korta breda täckvingar och saknar vingar. Antennerna är gulbruna och har 13-15 leder. Hanens tång är kraftigt rundad (elliptisk) medan honans tång är avsmalnande och spetsig.

Foto: Livorno Lucarelli/CC-BY3.0.

Buskstvestjärt
Apterygida media

Buskstvestjärten är relativt liten, 6-11 millimeter. Kroppen är rödaktigt brun med gula ben. Den har helt förkrympta flygvingar som döljs under de ljusa täckvingarna. Antennerna är gulbruna och har 11-12 leder (unga nymfer har 10-ledade antenner).

Foto: Don Loarie/CC-BY2.0.

Sydlig tvestjärt
Euborellia annulipes

Det här är en stor art, 12-16 millimeter. De vuxna djuren är mörkbruna, med ljusa ben som ofta har ett mörkt band på låret. På engelska heter arten "ringlegged earwig". Sydlig tvestjärt saknar vingar och flygförmåga. Antennerna har 14-16 segment där tredje sista antennsegmentet är ljust. I Sverige hittas sydlig tvestjärt enbart inomhus i växthus och i andra varma och fuktiga miljöer. Det är en art som räknas som kosmopolit och som spridits över världen med människans hjälp. Då den äter både andra insekter och växtdelar ses den ibland som ett "skadedjur".

Foto: Donald Hobern/CC-BY2.0.

Chelidura guentheri

Det råder en viss förvirring mellan arterna skogstvestjärt och *C. guentheri*, där den tidigare varit den som vi trott oss ha i Sverige. Men det kan vara så att det är *C. guentheri* som är den art som förekommer i Sverige. Man skiljer arterna åt genom att titta på spetsen på hanens sista segment (pygidium). På skogstvestjärten är detta mer rundat spetsigt medan *C. guentheri* har ett inbuktat utseende. (Se bilder under D i nyckeln på nästa sida.)

För övrigt är arterna i stort lika.

Foto: Kjell Nilsson.

Vanlig tvestjärt
Forficula auricularia

Det här är nog den art som de flesta som sett en tvestjärt har träffat på. Den är relativt stor, 10-16 mm. Kroppen är rödaktigt brun och saknar behåring. Den har välutvecklade flygvingar som hopvecklade sticker ut bakom de ljusa täckvingarna. Antenner hos vuxna djur har 13-16 leder (hos nymfer <12 leder). Hanens tång är smalt rundad (elliptisk) medan honans tång är svagt avsmalnande. Hanarna är polymorfiska där tångens form och storlek kan skilja mycket mellan olika individer.

Foto: Henrik Sjöpenberg/CC-BY3.0.

Foto: Magnus Bjelkerfelt.

från Örnsköldsvik, medan buskvestjärt *Apterygida media* än så länge har Falun som nordgräns.

Till detta kan också tilläggas att det på senare år verkar som om att det vi tidigare trott är skogstvestjärt egentligen är den nordliga arten *Chelidura guentheri* (saknar än så länge svenskt namn), medan skogstvestjärt är den sydliga. Så har det nämligen visat sig vara i våra grannländer, men hur det ser ut i Sverige är fortfarande dåligt kartlagt.

Sydlig tvestjärt *Euborellia annulipes* är endast hittad inomhus i växthus. Det är en stor vacker art som troligen liftar med olika växtmaterial och sedan etablerar sig om klimatet är lämpligt. Den senast publicerade landskapskatalogen för tvestjärtar är från 2003, men efter det så har det tillkommit ett antal landskapsfynd som går att hitta i Artportalen.

Tvestjärtens ekologi

Tvestjärtar är främst aktiva under dygnets mörka timmar. Så om man vill se dem "in action" är ett bra tips att på sommaren gå ut med en ficklampa och rota runt i markförnan under stenar och trädgrenar. Det är där de brukar gömma sig. Om man har tur kanske man hittar ett tvestjärtbo med nykläckta vita små nymfer. Gör man det så är förmodligen tvestjärtsmammans i närheten. Det är nämligen så att hon har sk yngelvård, hon tar alltså hand om sin avkomma. Det är relativt ovanligt i insektsvärlden men förekommer lite sporadiskt i olika insektsordningar, där framförallt de sociala insekterna (getingar, myror och bin) sticker ut. Hos tvestjärtar inbegriper yngelvården att ta hand om äggen, som kläcks tidig vår, så att de inte angrips av mögelsvampar, samt att ge visst skydd åt avkomman fram till att de har ömsat skinn ett par gånger. Efter det får nymferna klara sig på egen hand.

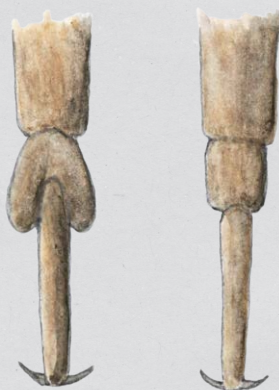
Tvestjärtar har en förkärlek till att gömma sig i springor och sprickor och andra mörka utrymmen. Det är därför inte så konstigt att de ofta hittas i brevlådor och då gärna inne i tidningen. Där är det säkert mysigt värre! Det är dock inte alla som uppskattar dem när de kryper ut på frukostbordet lagom till morgonkaffet ...

Tvestjärtar är allätare, d v s både rovdjur, nedbrytare och vegetarianer på samma gång. Att de äter andra småkryp är oftast "bra" ur ett trädgårdsperspektiv då bladlöss, kvalster och andra sk skadedjur

Nyckel till svenska tvestjärtar

Nyckeln avser vuxna individer och samtliga kroppsmått är exklusive tångens längd.

A

Andra fotsegmentet (mellersta) hjärtformat, omsluter övre delen av det tredje fotsegmentet. → B

Andra fotsegmentet cylinderformat (figur 1b), omsluter ej övre delen av tredje fotsegmentet → E

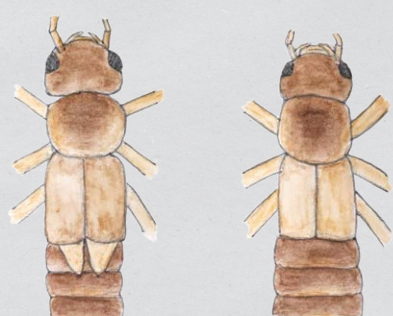
C

Längd 6–11 mm
Täckvingarna välutvecklade, längre än breda. Förkrympta flygvingar som döljs under de ljusa täckvingarna. Antenner 11–12-ledade (hos unga nymfer 10-ledade). Kroppen rödaktigt brun med gula ben.

Längd 6–13 mm.
Förkrympta täckvingar, bredare än långa. Antenner 13–15-ledade. Kropp och ben ljusbruna. Skogstvestjärt-komplex där endast hanar kan bestämmas morfologiskt. → D

Buskvestjärt
Apterygida media
Hjärtfottvestjärtar (Forficulidae).

B

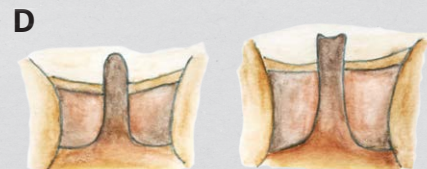

9–16 mm.
Välutvecklade flygvingar som hopvecklade syns bakom täckvingarna. Antenner hos vuxna individer 13–16 ledade (hos nymfer <12 leder). Kropp rödaktigt brun och utan behåring.

Flygvingarna sticker ej ut bakom täckvingarna. → C

Vanlig tvestjärt
Forficula auricularia
Hjärtfottvestjärtar (Forficulidae)

D

Formen på spetsen på hanens pygidium (sista bakkroppssegmentet) spetsigt rundad.

Formen på spetsen på hanens pygidium (sista bakkroppssegmentet) inbuktad.

Skogstvestjärt
Chelidurella acanthopygia
Hjärtfottvestjärtar (Forficulidae)

Chelidurella guentheri
Hjärtfottvestjärtar (Forficulidae)

E

Mindre 4–6 mm.
Välutvecklade flygvingar, antenner med 12 segment. De två yttersta antennsegmenten ljusa. Kropp mörkt rödbrun med ljusa ben. Kropp med mycket fin behåring som syns under stark förstoring.

Större 10–25 mm.
Saknar vingar, antenner med 14–16 segment. Tredje sista antennsegmentet ljust. Inre del av lår mörka i kontrast till de annars ljusa benen.

Liten tvestjärt
Labia minor
Dvärgstvestjärtar (Spongiphoridae)

Sydlig tvestjärt
Euborellia annulipes
Skevtångtvestjärtar (Anisolabididae)

Text och bilder: Moa Pettersson

ingår i dieten. Till viss del kan tvestjärtar även göra en del skada på växter, då kronblad och frukt kan angripas. Dock brukar skadorna vara begränsade och på frukt är det oftast redan dåliga partier som tvestjärtarna äter. Så till största delen är tvestjärtar till god hjälp i trädgården och det finns flera saker man kan göra för att få dem att trivas. Genom att göra iordning mörka och trånga platser, t ex upp och

nedvända blomkrukor eller stenplattor som ligger på marken, så erbjuder du lämpliga platser för tvestjärtarna att spendera de ljusa timmarna. Man kan även ha vissa partier i trädgården i mer "naturligt" tillstånd. Genom att lämna orörda biotoper kan du i förlängningen bidra till att skapa lämpliga övervintringsplatser, inte bara för tvestjärtar utan för en stor mångfald av trädgårdens småkryp. ■